

BİR YILDA ÜÇ DARBE: MALİ, GİNE VE BURKİNA FASO DARBELERİ

DR. VOLKAN İPEK

Öğretim Üyesi YEDİTEPE ÜNİ.

“

Silahlı bürokratlar, demir doktorlar, at üzerindeki adamlar takma isimleriyle bilinen ve yönetimi ele geçirmek isteyen askerler belli dönemlerde dünyanın hemen her ülkesinde etkili oldular. 1970 ve 1990 yılları arasında üçüncü dünya ülkelerinin 2/3'ü en az bir darbe yaşadı.

”

Demokratik yollarla ya da kendisinden önce gerçekleşmiş herhangi bir iç ya da dış müdahaleyle yönetimde bulunan hükümeti askerî hareketle yıkan eylem olarak tanınan darbeler, siyaset biliminin en çok incelediği konulardandır.

Silahlı bürokratlar, demir doktorlar, at üzerindeki adamlar takma isimleriyle bilinen ve yönetimi ele geçirmek isteyen askerler belli dönemlerde dünyanın hemen her ülkesinde etkili oldular. 1970 ve 1990 yılları arasında üçüncü dünya ülkelerinin 2/3'ü en az bir darbe yaşadı. Latin Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Meksika dışındaki tüm ülkeler en az bir darbe geçirdi. Kıtada asker ve yönetim öyle iç içe geçmiştir ki darbeler hükümetlerin bir normu sayılmaya başladı ve hatta "Latin Amerika'da bir askerın gelebileceği en üst düzey pozisyon cumhurbaşkanlığıdır" gibi trajikomik

ifadeler kullanıldı. Latin Amerika'nın yanında darbelerin etkili olduğu ikinci kıtaysa Sahraaltı Afrika oldu. Postkolonyal dönemin teorik başlangıcı sayılan 1946 yılından 2022 yılına kadar 48 ülkede toplamda 323 darbe girişimi yapıldı, bunlardan 97 tanesi başarılı oldu. Kıtada Arap Baharı'nın yaşandığı 2011 yılından itibaren toplamda 43 darbe hareketi görüldü. Bunlardan 10 tanesi yönetimleri devirdi, diğerleri ise ciddi girişimler olarak kaldı. Sahraaltı Afrika'daki darbelerin Latin Amerika'daki darbelerle göre belirgin farklarından biri de ak-

törlerin kimliğiyle darbelerin neden ve nasıl yapıldığıydı. Örneğin, Togo'daki 1963 darbesini disiplinsizlikleri nedeniyle ordudan atılan ve yaş nedeniyle emekli edilen 400 asker, Cumhurbaşkanı Sylvanus Olympio'nun yerine Nicolas Grunitzky'yi göreve davet ederek gerçekleştirdi. Bunun yanında 1966 yılındaki Burundi darbesinde, babası IV.Mwabutsa'ya darbe yapan V.Ntare o dönemki Genelkurmay Başkanı tarafından "Bir oğul babasına saygısızlık yaptığı için" tahtından indirildi. 1979 yılındaki Orta Afrika Cumhuriyeti darbesi kendini imparator ilan edip dünyanın gelmiş geçmiş en küçük ve en kısa ömürlü (3 yıl) imparator-

luğunu kuran Jean Bedel Bokassa'ya karşı bir asker tarafından değil ama eski Başbakan David Dacko tarafından düzenlendi. 1978 ve 1995 yıllarındaki Komorlar darbesinin Bon Denard adındaki bir Fransız general paralı askerler kullanılarak yaptı. 1978 darbesinde aynı zamanda bir Alman kurdu da rol aldı. Yine 1981 yılındaki Seyşeller başarısız darbesinde Güney Afrika rugby takımı forması giyen askerler, Güney Afrika rugby takımını çok seven Cumhurbaşkanı France Albert René'ye kendilerini sporcu olarak tanıttıktan sonra ofisine çıkarak onu öldürmek istedi. Sahraaltı Afrika'da en çok darbe girişimi 26 kez ile Sudan'da, en az darbe girişimiye 1 kez ile Malavi'de, Gabon'da ve Mozambik'te görüldü. Kıtada Güney Afrika Cumhuriyeti ve Senegal, postkolonyal dönemlerinde hiç darbe yaşamadı.

MALİ'DE DARBE SÜRECİ

1 Mayıs 2020 tarihindeki cumhurbaşkanlığı seçimleriyle göreve gelen İbrahim Boubakar Keita ülkenin kuzeyinde devam eden Azawad ve el-Kaide terörü, yüksek yolsuzluk iddiaları, kuraklık ve ekonomik kriz gibi nedenlerle 18 Ağustos 2020 tarihinde gerçekleşen bir darbeyle istifa etmek zorunda bırakıldı. Keita'ya yapılan darbenin arkasında M5 RFP adındaki muhalefet kanadı ve ülkenin karizmatik imamı Mahmoud Dicko da bulunuyordu. Bu anlamda 2020 darbesini sadece Mali ordusu değil, muhalefet ve diyanet işleri ortaklaşa düzenlediler. Keita 2012 yılındaki darbeyle istifa ettirilen Amadou Touré'den sonra askerler tarafından istifa ettirilen

ikinci cumhurbaşkanı oldu. Mali 2020 darbesinin üzerinden bir yıl bile geçmeden bu sefer de 24 Mayıs 2021 tarihinde bir darbe yaşadı. Bu darbeye 2020 darbesiyle göreve gelen Albay Bah Ndaw liderliğindeki geçici hükümet, 2020 darbesinin lideri Albay Assimi Goita tarafından devrildi. 2021 darbesinin ana nedeni, göreve geldiğinde 18 aylık bir sürede sivil yönetime geçeceğinin sözünü veren Ndaw'ın bu sözünü yerine getirmemesiydi. İkinci olarak Ndaw hükümetinin askerî kanadının sivil kanadından güçlü gözükmesiydi. Ndaw'ın hükümet konseyindeki beş kişiden üçü asker kökenliydi.

2021 Mali darbesi 2020 yılında sivilleşmeye söz veren askerlere sivilleşmenin önemli olduğunu düşünen askerler tarafından yapılmasıyla önem kazandı. Ndaw hükümeti ülkede halkın askerlere olan öfkesini dizginleyemedi, bir askerî doktorun Bamako Hastanesi'nde başhekim yapılmasına kadar giden askerleşmenin hızını alamadı. 2020 darbesinin yapan Goita aynı zamanda Afrika Birliği ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) gibi askerî darbelere göz yummayan örgütlerin de baskısıyla karşılaştığı için 2021 darbesini de gerçekleştirdi. Ülkedeki 2021 darbesinden sonra Dünya Bankası, Mali'ye olan ödemelerini askıya aldı, topraklarında 5100 asker olan Fransa ve Mali ile tüm askerî ilişkileri durdurdu. Yerleşik sivil yönetimin ve demokrasinin şimdilik hayal olduğu Mali'nin geleceği Albay Goita'nın planladığı 27 Şubat 2022 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine bağlı gibi durmaktadır.

“

1957 yılında Charles De Gaulle tarafından ortaya atılan Fransız-Afrika Birliğini tek başına veto eden, postkolonyal dönemde sosyalizmle kapitalizmi harmanlayarak ekonomisini büyütmeyi başaran tek ülke olan, Amilcar Cabral'ın Portekizlilere gösterdiği bağımsızlık direnişini Conakry'den yönetmesine izin veren Gine gibi bir ülkede herhangi bir darbenin gerçekleşmesi oldukça trajik durmaktadır.

”

GİNE DARBESİNDEKİ ETKENLER

Gine'deki 5 Eylül 2021 darbesinin arkasında, tıpkı 2021 Mali darbesi gibi, ekonomik ve siyasi nedenler göze çarpmaktadır. 2009 yılında cumhurbaşkanlığı görevine gelen Alpha Condé o dönemde verdiği sözlerin çoğunu tutmadı, üstelik ülkenin seçimle gelen ilk cumhurbaşkanı olmasına rağmen 11 yıllık döneminde pek demokratik bir tutum izlemedi. Muhalefet kanadının lideri Cellou Dalein Diallo'nun Condé tarafından sürekli baskı altında tutulması bu duruma iyi bir örnek oldu. Ülkedeki nüfusun %70'inin yaklaşık 3 dolarla yaşadığı Gine'de darbeden hemen önce arttırılan vergiler sonucunda benzin fiyatları %20 zamlandı, bu durum halkı isyan noktasına getirdi. Ayrıca dünyanın en zengin boksit rezervlerinin olduğu Gine bu avantajını ekonomide bir türlü kullanamadı, çıkan boksitense her yıl yarım ton fazlasının Çin'e değerinden çok ucuza satılması tepki çekti. Ek olarak, Mali'de Arap Ba-

harı'ndan sonra toplamda üç, son bir yıldaysa üst üste iki darbe yapılmaması Gine Ordusunu cesaretlendirdi.

Mali'dekinin aksine bir albay tarafından değil bir yarbay tarafından gerçekleştirilen Gine darbesi ülkeyi 2014 yılında büyük durgunluğa iten ebola epidemisinin tam üzerine denk gelmesiyle büyük sorunlar doğuracak gibi durmaktadır. ECOWAS'ın Mali darbesine verdiği sert tepki Gine'de pek bir karşılık bulamazsa şaşırılmamak gerekir çünkü ECOWAS kendisine bağlı olan Mali Merkez Bankasının işlemlerini durdurdu. Gine ortak para birimi yerine kendi parasını kullandığı ve dolayısıyla Gine Merkez Bankası da ECOWAS'a bağlı olmadığı için ECOWAS'ın Gine'de bu tür bir yaptırım uygulaması olanaksız görünmektedir. Bunun yanında Fransa'nın eylül ayında gerçekleşen bu darbeye yeterince tepki göstermediği de görülmektedir. 1957 yılında Charles De Gaulle tarafından ortaya atılan Fransız-Afrika Birliğini tek başına veto eden, postkolonyal dönemde sosyalizmle kapitalizmi harmanlayarak ekonomisini büyütmeyi başaran tek ülke olan, Amilcar Cabral'ın Portekizlilere gösterdiği bağımsızlık direnişini Conakry'den yönetmesine izin veren Gine gibi bir ülkede herhangi bir darbenin gerçekleşmesi oldukça trajik durmaktadır.

BURKİNA FASO DARBESİ

Batı ve Orta Afrika'nın sınırında bulunan Burkina Faso'daki 2022 darbesi aslında 2015 darbesinin bir sonucuydu. Ülkedeki 2015 darbesi de 1987 yılından 2015 yılına kadar ülkeyi yöneten ve kendisini başarısız bulan halkın orduyu ha-

rekete geçirmesiyle yapıldı. Blaise Compaoré 2015 yılının başında anayasayı değiştirip cumhurbaşkanlığındaki görev süresindeki sınırını kaldırmak isteyince ordu tarafından istifaya zorlandı. Bu darbeden sonra göreve gelen yeni Cumhurbaşkanı Roch Marc Christian Kaboré de 2022 yılındaki darbeye benzer ancak daha fazla nedenle devrildi. 2015 yılından beri ülkeyi yöneten Kaboré, bölgedeki Aazawad, el-Kaide, Ensarul İslam mensubu teröristlere karşı orduyu malzeme anlamında ve ekonomik anlamda çok zayıf bıraktı. Pek çok asker maaşlarını alamadı, hatta silahlarına koyacak kurşunları bile yoktu. Bunu fırsat bilen teröristler 2016'dan beri ülkeye 400'den fazla saldırı düzenledi. Ülkenin üçte birinde devlet kontrolü olmaması, kuzeyde dokuz farklı ayrılıkçı grubun sürekli devlet çalışanlarını hedef alması, halkın %76'sının yoksulluk sınırının altında yaşaması, 3000 Burkina Faso lirası veren herkesin pasaportsuz ülkeye giriş yapabilmesi, Yolsuzluk İzleme Komisyonlarının bile yolsuzluk yapımları bu darbeye giden yolda etkili adımlar olarak belirtilmektedir. Bunların yanında doğudaki haydutların yolcu otobüslerini soyması, 1995 yılında ortaya çıkarılan Başkanlık Tugayı'nın kendini ordudan daha üstün görmesi, terörist gruplarla mücadeleyi polis ya da asker yerine yerel milis koglwe-gonun yapması ve bunların da halkı zorunlu vergiye bağlaması çok büyük rahatsızlık yarattı. 2015 yılından beri 1135 okulun güvenlik nedeniyle kapatıldığı Burkina Faso'da kuzeydeki pek çok eyalet sakini de güvenli değil diye yerel seçimlerde oy bile kullanamadı. Teröristlerin 2021 yılının haziran

ayında Solhan'a, kasım ayında da askeri bir üsse saldırması bardağı taşıran son damlalar oldu. Ülkede yönetimi ele geçiren General Paul Henri Sandaogo Damiba, 31 Ocak 2022 tarihinde kendini geçici hükümetin başına atayarak kendi hazırladığı 37 maddelik askeri anayasayla yeni cumhurbaşkanı oldu. Ülkede sivil yönetime geçiş için gerekli altyapıya şimdilik kurulmuş değil. Afrika'nın Che Guevara'sı olarak anılan Thomas Sankara'nın ülkesindeki bu belirsizlik üzücü olmaktan başka bir durum taşımamaktadır.

Sonuç olarak Mali'deki, Gine'deki ve Burkina Faso'daki son bir yılın darbelerinde halkın isyanı sonucu harekete geçen askerler gözlemlenmektedir. Ülkelerdeki demokrasileri demokrasi dışı darbelerle kurtarmak ya da onarmak isteyen bu askerler üç ülkede de bir an önce serbest seçimleri düzenlemeliler. Uluslararası kamuoyuysa nedense sürekli olarak görmezden geldiği ve çok az ilgi gösterdiği Sahraaltı Afrika'nın bu tür sorunlarına karşı daha duyarlı olmalı, Afrika'daki ordulara gerçek demokrasinin askerler tatarından değil halk tarafından kurulabileceği mesajını düzenli olarak iletmemeliler. Bölgede etkili olan Rusya ve Fransa gibi aktörlerin demokratik süreçleri ve bölge istikrarını destekler politikalar izlemeleri beklenmektedir. Afrika'daki bölgesel örgütler güçlendirilerek devletlerarası iş birliği boyutları genişletilmelidir. 2 Şubat 2022 tarihinde Gine Bissau'da başarılı olmasına ramak kalan darbe girişimi bölgedeki hükümet-halk-güvenlik üçgeninin ne kadar zayıf olduğunu göstermek için başka bir işaret olarak gösterilebilir. ■